

УДК 378.147:78(477)

DOI: 10.15587/2313-8416.2016.60550

## ЦІННІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗИЧНОГО ОБРАЗУ

© С. В. Борисова, О. С. Плохотнюк

*У статті аналізується ціннісний потенціал українського національного музичного образу з точки зору можливостей його виховного впливу на особистість. Зазначено, що тенега українського національного музичного образу пов'язана з основними характеристиками національного менталітету та визначає його головні риси. Основними компонентами втілення цього образу є музична мова (ритмо-інтонаційні основи) та вербалізовані засоби*

**Ключові слова:** цінності, виховний вплив музичного мистецтва, український національний музичний образ, національна самовизначеність

*In the article is analyzed the value potential of Ukrainian national music image from the point of view of its abilities to educative influence on person. There is accentuated that value educative abilities of the music composition are just embodied in the artistic image. So it is reasonable to consider the image as the main factor that actively influences on emotional and value component of the personal internal structure and through the immediate response that person gives on it influences on the other components – behavioral and active, rational and cognitive ones. There are considered the special features of Ukrainian national music image that flow out of the main characteristics of the national mentality and determine its main features, namely: anteism and cordocentrism. The main components of embodiment of this image are the exclusively music langue (rhythm-, genres) and the image itself is considered as the main factor of forming the certain personal qualities that actively influences on emotional and value component of the personal internal structure. Rhythm and intonation bases of the music image are the peculiar emotional and psychological concept of the national cultural self-expression and just because of the such its nature it have the great influence on psychological and ideological processes of forming the personal value world*

**Keywords:** values, educative influence of the music art, Ukrainian national music image, national self-determination

### 1. Вступ

В умовах поглиблення міжнаціональних відносин у світі особливої уваги заслуговує проблема визначення ціннісних орієнтацій підростаючого покоління у рамках єдиного прогресу цивілізації. Появляється така необхідність не тільки еволюцією суспільства у цілому, але й самих націй, бурхливим розвитком їх самовизначення.

Ціннісну основу духовності будь-якої нації складає самобутній, національно-орієнтований світогляд, який історично виробився та відображується в історичних подіях, ідейній та морально-естетичній спадщині народу, прикметах, традиціях, звичаях, символах, здобутках культури. Зрозуміло, що відродження і впровадження в практику вищої школи глибини і багатства його гуманістичного змісту та ціннісних національних ознак слід віднести до пріоритетних завдань освітян. Визначення та аналіз специфіки українського національного музичного образу з точки зору його ціннісного виховного потенціалу допомагає не тільки усвідомити багатство художньо-образного змісту цього шару музичної культури, осмислити характерні особливості минулого, а й краще зрозуміти у світлі ціннісної проблематики сучасні суспільні події. Саме тому аксіологічний підхід, який надає можливість аналізу різноманітних культурних явищ і процесів, визначає стратегію подальшого розвитку освіти та суспільства в цілому з позиції певних гуманістичних ціннісних орієнтирів.

Як відомо, цінність – це позитивне (або негативне) значення об'єктів оточуючого світу, певних ідей для суспільства, групи людей чи окремої особистості. Цінності виникають під час практичної діяльності людей, коли вони не тільки пізнають властивості природних і соціальних явищ, але й намагаються дати їм оцінку з точки зору встановлення їхньої користі (шкідливості) для свого життя [1]. У масштабі життєдіяльності окремої особистості цінності, виступаючи результатом її суб'єктивної оцінки, тісно пов'язані з її чуттєво-емоційною та мотиваційно-поведінковою сферами. З одного боку, вони є основою для формування індивідуальних життєвих пріоритетів, а з іншого, – виконують функцію регулятора її соціальної взаємодії з іншими людьми [1].

Доведено, що значні можливості впливу на ціннісні пріоритети особистості, як на інтелектуальну, так і на емоційну її складову, має музичне мистецтво. З одного боку, відоме велике значення у виховному процесі взагалі музичної, ритмо-інтонаційної основи, яка своїми коріннями сягає сивої давнини, з іншого є досить потужною традиція використання музичного мистецтва в українській педагогіці. Тобто, йдеться про загальну органічність такого підходу до формування певних якостей особистості.

### 2. Аналіз літературних даних і постановка проблеми

Специфіка аксіологічного підходу полягає в тому, що врахування ціннісного аспекту національ-

ного музичного образу посилює дієвість педагогічного впливу у процесі становлення особистості. Як зазначають науковці, тільки визначена, усвідомлена й пережита людиною цінність набуває смислу та виконує функцію ціннісної орієнтації (Л. Виготський, В. Дряпіка, В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова, С. Шандрук). Саме такий підхід дає можливість з'ясувати шляхи та закономірності виховного впливу на особистість навколишньої дійсності, мистецтва, зокрема, музичного [1–4]. Отже, проблема визначення ціннісного потенціалу національного музичного образу допомагає не тільки усвідомити багатство художньо-образного змісту української музики, осмислити характерні особливості минулого, а й краще зрозуміти у світі ціннісної проблематики сучасні суспільні події.

### 3. Мета дослідження

Проаналізувати ціннісний потенціал українського національного музичного образу з точки зору можливостей його виховного впливу на особистість.

### 4. Специфіка національного музичного образу

Перш, ніж розпочати розкриття питання про можливість музичного образу впливати на формування ціннісних установок особистості, вважаємо за необхідне розглянути поняття музичного образу взагалі, а також торкнутися проблеми специфіки українського національного музичного образу.

Питання про музичний образ – це питання про образ художній, створений засобами музичного мистецтва. Категорія художнього образу визначає зв'язок між дійсністю та мистецтвом, вона найбільш концентровано виражає специфіку мистецтва в цілому. Художній образ звичайно визначають як форму чи засіб відображення дійсності в мистецтві, найважливішою особливістю якого є вираження абстрактної ідеї в конкретній чуттєвій формі. Таке визначення дозволяє виділити специфіку художньо-образного мислення у порівнянні з іншими основними формами розумової діяльності [5]. Художній образ – специфічна форма образу взагалі. Своєрідність же останнього полягає в тому, що він є щось суб'єктивне, ідеальне, однак „він не має самостійного буття без відношення до свого матеріального носія – мозку та об'єкта відображення” [6].

Справжній художній твір завжди відрізняється значною глибиною думки та багатством образів. Художній образ обов'язково поєднує дійсний, реальний світ і світ мистецтва, який існує в уяві таким чином, що, з одного боку, дає нам відображення дійсних думок, почуттів, переживань та дій, а з іншого – робить це за допомогою засобів, які характеризуються досить великим ступенем умовності, специфічної для кожного виду мистецтва. Таким чином, відповідність дійсності й умовність існують в образі разом, одночасно. Велике значення має внутрішнє переживання зовнішнього світу як особлива пізнавальна риса, якість, властивість мистецтва, про яку багато писали не лише вітчизняні естетики та мистецтвознавці, а й зарубіжні дослідники, зокрема – видатний іспанський

філософ та естетик ХХ століття Х. Ортега-і-Гассет. Різниця між об'єктивним висловлюванням науки та образом мистецтва така, як між зовнішньою картинною процесу „він іде” та фіксацією внутрішнього стану „я іду”, – ця різниця між баченням світу і заглибленням у нього породжує відмінність художньої мови від усіх інших [7]. Таку якісну характеристику художнього образу відмічають не тільки філософи, а й психологи. Л. Виготський про це писав так: „Там, де образність має місце як результат діяльності фантазії, вона стає підпорядкованою зовсім іншим законам, ніж закони звичайного відтворюючого уявлення і звичайного логіко-дискурсивного мислення. Мистецтвом є робота думки, але зовсім особливого емоційного мислення” [8]. Крім основної ідеї про специфіку образності, підкреслимо і те особливе значення, яке надається емоційній складовій процесів мислення.

Щодо музичного образу, то його визначають як „систему життєвих (емоційних, рухових, сенсорних, мовних, ситуативних тощо) асоціацій, яка знаходить своє втілення у музичному матеріалі – моделюється в музичних засобах і породжує у них відношення, названі „синтаксисом образу” [9]. Таким чином, для виникнення музичного образу потрібне відповідне поєднання музичних компонентів, компонентів музичної мови. Наприклад, героїчний музичний образ – це динамічна система взаємозв'язаних елементів, які породжують почуття особливого піднесення, натхнення, спрямованості, створюють атмосферу великого напруження. Основою його емоційної моделі служать колорит і почуттєве забарвлення (регістр, тембр, різноманітні емоційні градації мажорно – мінору як у мелодії, так і в гармонії), рухові мускульно-тонусні асоціації (темп, ритм, різкі штрихи як виконавчий засіб), асоціації з героїчним як одним із найвищих виявів сутності людини (напруження, драматизм, відчуття глибоко пристрасного дихання).

Потрібно зазначити, що у різні періоди історії музичне мистецтво по-різному намагалося вирішити проблему конкретизації музичного образу. Засоби розв'язання цієї проблеми були досить різноманітними: це введення до структури музичного образу імітаційного компоненту через виразні можливості регістрів, тембрів чи окремих музичних інструментів – так званого звукопису; використання інтонацій, метро-ритмічної організації або навіть фрагментів із чітко висловленою жанровою належністю (наприклад, конкретний жанр пісні, танцю, що є ознакою в тому числі й національної належності тощо); введення у „тканину” музичного твору вельми конкретних речей, які обов'язково повинні викликати настільки ж конкретні асоціації – дзвонів, гармат, а в музиці ХХ століття – й звичайних побутових предметів тощо; це може бути й використання музики, яка вже звучала раніше. Своєрідним і найбільш відомим наслідком творчих пошуків у цій сфері музичного мистецтва було народження цілого напрямку (насамперед у романтизмі ХІХ століття) „програмної музики”, де конкретизація образу (образів) здійснюється ще й за допомогою вербальних програм різного типу, як за формою, так і за змістом, а також через установаження різноманітних простих чи складних синтетичних

зв'язків (наприклад, програмна вербалізація живописного чи графічного твору та т. ін.).

Національні музичні образи, незалежно від характеру та емоційної напруги, повинні спиратися також на цілісну систему елементів, які взаємопов'язані чи то в змістовно – сенсовому, чи то в формально-стилістичному планах. Конкретність образу в такому випадку має вже підпорядкований, точніше навіть додатковий характер.

Світоглядним важелем української національної образності взагалі є риси, що характеризують менталітет нашого народу. Найбільш важливими з них вважають антеїзм – емоційно-шанобливе ставлення до рідної землі, рідної природи та кордоцентричність – лірично-пісенне сприйняття природного та соціального оточення, пріоритет „серця” над „головою” [10]. На перший план у менталітеті українського народу висувається не раціональний формалізм розуму, а те, що з точки зору будь-якого представника української культури є корінням життя морального, емоційального – „серця” як метафори інтимних глибин душі.

Міркування української філософської думки спираються насамперед на відомий як „філософія серця” комплекс поглядів: будь то мікросвіт, вираження внутрішньої людини, основа людяності у засновника української класичної філософії Г. Сковороди, чи орган відчуття Бога і гармонійного зв'язку землі рідної, коханої із височинню духовною – у видатного українського філософа XIX століття П. Юркевича, або шлях до ідеалу та гармонії з природою – у геніального митця та пророка Т. Шевченка. Філософсько-світоглядні позиції Т. Шевченка яскраво втілилися в поетично-образній сфері, перш за все у створенні особливого музично забарвленого та емоційного образу України. З точки зору цих видатних діячів вітчизняної культури, а також відомих мислителів, таких, як М. Костомаров, П. Куліш, В. Антонович, М. Максимович та багатьох інших, національна культура і навіть історія України – усе це є також втіленням „серця”. І та риса, що одержала назву антеїзм, значною мірою є також виразом саме сердечного ставлення до своєї рідної землі та природи.

Велике значення для розуміння специфіки національного образу має усвідомлення ролі міфологічної традиції в українській культурі. Це фактично художнє відображення пам'яті та глибинної мудрості народу, узагальнення життєвого досвіду, етичних та естетичних ідеалів, які формувалися протягом багатьох століть. Взагалі „українська міфологія як сукупність уявлень та окремих переказів про об'єкти живої та неживої природи, людину та Всесвіт розвивалися на основі давньої загальнослов'янської міфології” [11]. Поетичність, довірливість, життєлюбність, чарівна наївність – усі ці поняття можна замінити тим самим поняттям сердечності (кордоцентричності), яке так влучно характеризує і підгрунття, і основні риси української культури.

Тому не дивно, що саме музика стала однією з найвиразніших й найточніших сфер втілення національного духу й творення національної образності. І перш за все, це українська пісня, український мелос,

український спів. Сучасні дослідники підкреслюють саме цей фактор у функціонуванні та розвитку української культури, вводячи навіть поняття національної музичної самосвідомості, яка ґрунтується саме на народній пісенності [12].

Народна пісня, точніше сказати інтонація, ритмо-інтонація лежить в основі і професійної музики: від класичних творів знаменитих майстрів церковного хорового співу, видатних композиторів кінця XVIII – початку XIX століття М. Березовського, А. Веделя та Д. Бортнянського до найскладніших інструментальних композицій українських митців XX століття. Саме тому фольклорні основи, що є притаманні будь-якій національній музичній культурі, для української музики мають особливе значення, як і сама музика в українській культурі в цілому. Для характеристики національного музичного образу мають значення два основних аспекти. Це, по-перше, образність, пов'язана із текстом, у якому відображене життя народу, його історичне минуле, його прагнення й мрії; по-друге, специфічне, суто музичне, так би мовити, музично-технологічне втілення образів, тобто, втілення його інтонаційне та метро-ритмічне, де що в меншій мірі – темброво окреслене.

Щодо національної образності, пов'язаної з текстом. Для неї велике значення мають образи-символи, які відображають різні сторони та етапи життя людини: від комічних до трагічних, від народження до смерті. Це такі побутові символи як, наприклад, рушник, без якого не обходились ні свята, ні сумні події, а також хустка. Ці символи втілені в багатьох народних піснях різного жанру. Велике значення мають також символи, пов'язані із природою: вінок, верба, калина – символ і любові, і волі, і козацької вдачі, і пам'яті про загиблих за волю народну. Калина, наприклад, і сьогодні є одним з найпопулярніших образів, на який спираються митці. Це можуть бути й архаїчні астральні символи: місяць, сонце, зорі [13], які також знайшли відображення у багатьох піснях, насамперед, піснях так званого календарного циклу.

Образна сфера цих найдавніших жанрів української музики досить проста, що цілком зрозуміло, оскільки відбиває шире й безпосереднє відношення людини до оточуючого світу, до природи, до інших людей.

Таке ж безпосереднє відношення відбивалося й у слові, оскільки ці найдавніші жанри, як відомо, мали синкретичний (пісенно-танцювальний) характер, тому смисловим ядром у них ставала словесно-музична формула, що була в основі того чи іншого жанру. Ці словесно – ритмо - інтонаційні формули ставали основою створення образів, які, як правило, вже мали національне забарвлення.

Що стосується суто інтонаційних особливостей, які стають стилістичними ознаками національної образності, то необхідно сказати про велике значення ладу, а саме типову виразність підвищених IV та VII щаблів у мінорі, змінність ладу тощо [14]. У колористичному плані – це специфічна фактура акомпанементу (арпеджіо), а якщо він виконується на сучасних інструментах, то імітація такого акомпанементу

нту, тобто найчастіше бандури як найбільш розповсюдженого інструменту кобзарів.

Ці та деякі інші характерні ритмо - інтонаційні, фактурні й колористичні риси, що лягли в основу українського національного образу та визначають його специфіку, свідчать про неабияку самобутність української музичної культури. Створення ж самобутньої національної культури є істиною метою будь-якого народу, яка також повинна стати метою кожної окремої людини, що належить до даного народу. Тому можна погодитись із досить точною думкою відомого філософа М.Трубецького про те, що „тільки сповна самобутня національна культура є справжньою, тільки вона відповідає етичним, естетичним і навіть утилітарним вимогам, які ставляться до всякої культури” [15].

Як бачимо, таким вимогам у повній мірі відповідає українська музична культура, художньо-образна сфера якої, безперечно, має велику кількість ознак самобутності, як на загально – сенсовому рівні, тобто рівні тематичному, сюжетному, ідейному, так і на рівні безпосередньо музично-технологічному, рівні специфічних засобів музичної виразності, тобто ритмо-інтонаційному, темброво-колористичному тощо.

Додамо також, що музичний образ належить даному конкретному твору, однак завжди своїм корінням він сягає історії музики (народної чи професійної), а точніше – історії культури взагалі, історії національної культури. Він, так би мовити, „виростає” з живої культури, у якій одні процеси, безперервно розвиваючись, породжують інші, а те, що необхідно для розвитку нації, те, що є соціально необхідним й художньо значущим, закріплювалося в традиціях, у тому числі традиціях суто музичних. Це і є фундаментом, основою тих об’єктивних засобів музичної виразності, які й визначають національний музичний образ. Отже, і в педагогічній діяльності ми маємо можливість опиратися на ці досить визначені, конкретні образні характеристики.

### 5. Результати дослідження

Таким чином, об’єктивна, тобто реально існуюча основа національно-образних художніх систем відбивається у свідомості протягом усього життя людини. Важливим для нашого дослідження є висновок про можливість і необхідність цілеспрямованого формування таких ціннісних уявлень у молоді.

Ритмо-інтонаційні структури – складові музичного образу – є не чим іншим, як згущенням, своєрідним емоційно-психологічним концептом культурного самовираження народу, нації, і саме через сутність своєї природи вони мають значний вплив на психологічні та світоглядні процеси становлення світу цінностей особистості.

Отже, процес сприйняття художнього образу творів мистецтва має свою специфіку. Як зазначає Л. Виготський, він породжує „естетичну емоцію”, яку психолог вважав вершиною розвитку чуттєвої сфери особистості. Ці емоції, викликані мистецтвом, він називав „розумними емоціями”, такими, що найбільше впливають на свідомість особистості, тобто і на її

ціннісні пріоритети [8]. Тому можна говорити, що сприйняття художнього (музичного) образу не обмежується тільки перцептивним актом, а досягає інтелектуального рівня. І. Бех, який підкреслює, що для людини має цінність лише пережите в почуттях, також говорить про „почуття, які просвітлені розумом” [16]. Отже, вплив на процеси становлення особистості здійснюється не тільки через емоційно забарвлені якості національного характеру, відбиті в музичному творі, але й на рівні раціонального осягнення його специфіки.

Тож цілком правомірно, на наш погляд, зробити наступні висновки.

### 6. Висновки

Якщо йдеться про ціннісні виховні можливості твору мистецтва, зокрема музичного, то головним важелем його впливу є художній образ (чи образи), втілений у цьому творі. Тому доцільно сам образ розглядати як основний чинник формування певних якостей внутрішньої структури особистості, який активно впливає перш за все на її емоційно-ціннісну складову. Національний характер чи забарвленість змісту музичного образу, за всіх труднощів осягнення національної специфіки [17], безпосередньо впливає на формування ціннісних орієнтацій та національної самовизначеності. Вплив такого процесу на особистість має декілька рівнів: від рівня підсвідомого до суто раціонального. Тобто, йдеться про вплив художньо-музичного образу на формування цінностей, пов’язаних в першу чергу з національним самовизначенням в цілому.

Специфіка українського музичного образу витікає з основних характеристик національного менталітету та визначає його головні риси, а саме: антеїзм та кордоцентричність. Основними компонентами втілення цього образу є мова суто музична (ритмо-інтонація) та вербалізовані засоби (пов’язані із специфікою певних музичних жанрів).

### Література

1. Ткачова, Н. О. Аксиологічні засади педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук / Н. О. Ткачова. – Луганськ, 2006. – 509 с.
2. Дряпіка, В. І. Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій педагога-музиканта [Текст]: навч. посіб. / В. І. Дряпіка. – К. – Кіровоград – Ужгород: Ліра, 2000. – 228 с.
3. Сластенин, В. А. Введение в педагогическую аксиологию [Текст]: уч. пос. / В. А. Сластенин, Г. И. Чижакова. – М.: Академия, 2003. – 187 с.
4. Шандрук, С. І. Виховання ціннісних орієнтацій старшокласників засобами масової інформації [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / С. І. Шандрук. – Луганськ, 2001. – 20 с.
5. Краткий словарь по эстетике [Текст] / под ред. М. Ф. Освенникова. – М.: Просвещение, 1983. – 223 с.
6. Философский энциклопедический словарь [Текст] / гл. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
7. Ортега-и-Гассет, Х. Эссе на эстетические темы в форме предисловия [Текст] / Х. Ортега-и-Гассет // Вопросы философии. – 1984. – № 11. – С. 26–34.

8. Выготский, Л. С. Психология искусства [Текст] / Л. С. Выготский; под ред. М. Г. Ярошевского. – М.: Педагогика, 1987. – 344 с.

9. Медушевский, В. В. К проблеме семантического синтаксиса [Текст] / В. В. Медушевский // Сов. музыка. – 1973. – № 3. – С. 20–29.

10. Бичко, І. В. Філософія [Текст] / І. В. Бичко, В. Г. Табачковський, Г. І. Горак та ін. – К.: Либідь, 1993. – 576 с.

11. Культурне відродження в Україні: історія і сучасність [Текст] / за ред. Т. О. Сілаєвої. – Львів: Астериск, 1993. – 224 с.

12. Деменко, Б. В. Етномонізм духовних засад української культури у формуванні національної музичної самосвідомості. Вип. 1 [Текст] / Б. В. Деменко; Київський ін-т культури. – К., 1993. – С. 61–66.

13. Іванченко, М. Дивосвіт прадавніх слов'ян [Текст] / М. Іванченко. – К.: Рад. письменник, 1991. – 170 с.

14. Історія української музики. Т. 1 [Текст] / ред. М. М. Гордійчук та ін. – К.: Наук. думка, 1989. – 448 с.

15. Трубецкой, Н. С. Об истинном и ложном национализме [Текст] / Н. С. Трубецкой // Литературная учеба. – 1991. – № 6. – С. 144–150.

16. Бех, І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання [Текст]: навч.-метод. пос. / І. Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.

17. Смирнов, М. А. Эмоциональный мир музыки [Текст] / М. А. Смирнов. – М.: Музыка, 1990. – 320 с.

#### References

1. Tkachova, N. A. (2006). Aksiologichni zasady pedagogichnogo procesu v suchasnihi zagalnoosvitnihi navchalnihi zakladih [Axiological bases of pedagogical process in modern secondary schools]. Lugansk, 509.

2. Dryapika, V. I. (2000). Teoriya i praktika formuvannya cinnisnyh orientaciy pedagoga-musikanta [Theory and practice of formation of value orientations of the teacher-musician]. Kyiv – Kirovograd – Uzhgorod: Lira, 228.

3. Slastenin, V. A., Chizhakova, G. I. (2003). Vvedenie v pedagogicheskuyu aksiologiyu [Introduction to the pedagogical axiology]. Moscow: Academy, 187.

4. Shandruk, S. I. (2001). Vyhovannya cinnisnyh orientaciy starshoklasnykiv zasobamy masovoyi informacii [Parenting value orientations of senior media]. Lugansk, 20.

5. Ovsyannikov, M. F. (Ed.) (1983). Kratkiy slovar po estetike [Concise dictionary of aesthetics]. Moscow: Prosveshchenie, 223.

6. Ilchev, L. F., Fedoseev, P. N., Kovalev, S. M., Panov, V. G. (Eds.) (1983). Filosofskiy enciklopedicheskiy slovar [Encyclopedic dictionary of philosophy]. Moscow: Sovetskaya enciklopediya, 840.

7. Ortega-i-Gasset, H. (1984). Esse na esteticheknie temi v forme predisloviya [Essays on the aesthetic themes in the form of a Preface]. The Problems of Philosophy, 11, 26–34.

8. Vigotskiy, L. S.; Jaroshevskoy, M. G. (Ed.) (1987). Psihologiya iskusstva [Psychology of art]. Moscow: Pedagogika, 344.

9. Medushevskiy, V. V. (1973). K probleme semanticheskogo sintaksisa [To the problem of semantic syntax]. Soviet Music, 3, 20–29.

10. Bichko, I. V., Tabachkovskiy, V. G., Gorak, G. I. et al (1993). Filosofiya [Philosophy]. Kyiv: Libyd', 576.

11. Silaeva, T. O. (Ed.) (1993). Kulturne vidrodzhennya v Ukraini: istoriya i suchasnist' [Cultural Renaissance in Ukraine: history and modernity]. Lviv: Asterix, 224.

12. Demenko, B. V. (1993). Etnomonizm duhovnih zasad ukrainskoy kultury u formuvanni nacionalnoy muzichnoy samosvidomosti. Issue 1 [Etnomonism spiritual foundations of the Ukrainian culture in the formation of national musical identity. Issue 1]. Kyiv, 61–66.

13. Ivanchenko, M. (1991). Dyvosvit pradavnihi slovyan [The strange world of the ancient Slavs]. Kyiv: Radyanskiy pismennyk, 170.

14. Gordiyuchuk, M. M. (Ed.) et al (1989). The history of Ukrainian music. Vol. 1. Kyiv: Naukova Dumka, 448.

15. Trubetskoy, N. S. (1991). Ob istinnom i lozhnom nacionalizme [About true and false nationalism]. Literary Studies, 6, 144–150.

16. Bech, I. D. (1998). Osobystisno zorientovane vyhovannya [Centered education]. Kyiv: IZMN, 204.

17. Smirnov, M. A. (1990). Emcionalniy myr muzyki [Emotional world of music]. Moscow: Musika, 320.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Прошкін В. В.*

*Дата надходження рукопису 18.01.2016*

**Борисова Світлана Володимирівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра музичного мистецтва, ДЗ „Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка”, пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, Україна, 92703

E-mail: sbbbor@mail.ru

**Плохотнюк Олександр Сергійович**, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра інструментально-виконавської майстерності, Київський університет ім. Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

E-mail: alexandr.plohotnuk@yandex.ua